

Syllabus

Φιλοσοφική Ανθρωπολογία και Ψυχανάλυση

ΔΠΜΣ Φιλοσοφία & Κοινωνιολογία των Τεχνών & του Πολιτισμού

Διδάσκων: Θεόδωρος Δημητράκος

Περιγραφή

Η φιλοσοφική αναζήτηση της φύσης (ή της ουσίας) του ανθρώπου μπορεί να εντοπιστεί σε έργα που καλύπτουν ολόκληρο το φάσμα της ιστορίας της φιλοσοφίας, από την αρχαιότητα έως σήμερα. Η εν λόγω αναζήτηση, ωστόσο, διαμεσολαμβάνεται σε σημαντικό βαθμό από εξω-φιλοσοφικές εξελίξεις, οι οποίες πλαισιώνουν κάθε φορά τόσο την ερωτηματοθεσία όσο και το φάσμα των δυνατών απαντήσεων. Οι εξελίξεις αυτές μπορούν να διακριθούν σε δύο μεγάλες κατηγορίες: αφενός τις πολιτικές και αφετέρου τις επιστημονικές. Στόχος του μαθήματος είναι να διερευνήσει την επίδραση που (μπορεί να) έχει η ψυχανάλυση στη φιλοσοφική διερώτηση περί της ουσίας ή της φύσης του ανθρώπου.

Το μάθημα χωρίζεται σε τρία μέρη. Στο πρώτο, εισαγωγικό μέρος, θα αναφερθούμε στην εννοιολογική τομή που προκάλεσε η Επιστημονική Επανάσταση και, συνακόλουθα, στη διαμόρφωση του κομβικού για τη νεωτερικότητα ερωτήματος σχετικά με τη σχέση Φύσης και Λόγου. Η εν λόγω εννοιολογική τομή αποτελεί το σταθερό υπόβαθρο της φιλοσοφικής έρευνας για την ουσία του ανθρώπου. Στο δεύτερο μέρος, θα επισκοπήσουμε ορισμένες βασικές θέσεις, όπως αυτές αναπτύσσονται στην ιστορία της φιλοσοφίας (Αριστοτέλης, Χομπς, Ρουσσώ, Μαρξ), προκειμένου να καταστεί σαφές το ιδιαίτερο αντικείμενο της φιλοσοφικής ανθρωπολογίας. Στο τρίτο μέρος, θα επικεντρωθούμε στα ψυχαναλυτικά κείμενα και ιδίως σε ορισμένα από τα ανθρωπολογικά έργα του Φρόυντ, αλλά και τη δευτερογενή βιβλιογραφία. Ο στόχος είναι διττός: αφενός να εξεταστεί πώς η φιλοσοφική βιβλιογραφία μπορεί να διαυγάσει τις ανθρωπολογικές θέσεις της ψυχανάλυσης και, αφετέρου, πώς το πλαίσιο της ψυχαναλυτικής ανθρωπολογίας μπορεί να επηρεάσει τη φιλοσοφική αναζήτηση περί της ουσίας του ανθρώπου.

Ακολουθεί αναλυτική περιγραφή των θεματικών των συναντήσεων και των κειμένων προς ανάγνωση. Το πρόγραμμα ενδέχεται να τροποποιηθεί ελαφρά ανάλογα με τις ιδιαίτερες ανάγκες των συμμετεχουσών και συμμετεχόντων.

Δομή και θεματικές ενότητες

1η εβδομάδα – Η Επιστημονική Επανάσταση και οι φιλοσοφικές της συνέπειες

Από τη φυσική τελεολογία στη μηχανοκρατία.

Το πρόβλημα της σχέσης Φύσης και Λόγου.

Ανάγνωση: Διάλεξη του διδάσκοντος.

2η εβδομάδα – Φύση και Λόγος: οι διαθέσιμες απαντήσεις

Η εμπειριστική απάντηση.

Η ρασιοναλιστική απάντηση.

Γερμανικός ιδεαλισμός: από τον Καντ στον Χέγκελ.

Ανάγνωση: Διάλεξη του διδάσκοντος.

3η εβδομάδα – Αριστοτέλης: Η ψυχή ως οργανωτική αρχή της ζωής.

Η ψυχή ως μορφή του έμβιου σώματος.

Η σχέση ψυχής και σώματος (υλομορφισμός).

Νους και ανθρώπινη ψυχή.

Ανάγνωση:

De Anima, Βιβλίο Β' και Βιβλίο Γ'.

4η εβδομάδα – Τόμας Χομπς: μηχανιστική ανθρωπολογία και κοινωνικότητα

Ο άνθρωπος ως φυσικό σώμα και μηχανισμός.

Πάθη, βούληση και λόγος.

Φυσική κατάσταση και συγκρότηση της κοινωνίας.

Ανάγνωση: *Λεβιάθαν*, Μέρος Α' (κεφ. I–VIII, X–XI, XIII).

5η εβδομάδα – Ζαν-Ζακ Ρουσσώ: φύση, κοινωνία και ανθρώπινη τελειοποιησιμότητα

Ο φυσικός άνθρωπος και η προκοινωνική κατάσταση.

Ανάγνωση:

Discourse on the Origin and Foundations of Inequality among Men (Second Discourse),

Preface και Part I, σσ. 12–43.

6η εβδομάδα – Καρλ Μαρξ: πράξη και ανθρώπινη ουσία

Κριτική του παλαιού υλισμού.

Η ανθρώπινη ουσία ως κοινωνική και ιστορική έννοια.

Ανάγνωση:

Θέσεις για τον Φόιερμπαχ: *Grundrisse*, Εισαγωγή, σσ. 53–57.

7η εβδομάδα – Καρλ Μαρξ: κοινωνικές σχέσεις και ιστορικότητα

Η υλική παραγωγή ως θεμέλιο της ανθρώπινης ζωής.

Ανάγνωση:

Η Γερμανική Ιδεολογία, σσ. 53–137.

8η εβδομάδα – Σίγκμουντ Φρόυντ: πολιτισμός, έρως και δυσφορία

Πολιτισμός και καταπίεση των ενορμήσεων.

Αγάπη, κοινωνική συνοχή και επιθετικότητα.

Το πρόβλημα της ευτυχίας στον πολιτισμό.

Ανάγνωση:

Ο Πολιτισμός Πηγή Δυστυχίας, Κεφάλαια I–IV, σσ. 9–70.

9η εβδομάδα – Σίγκμουντ Φρόυντ: Υπερεγώ και νόμος.

Επιθετικότητα και εσωτερίκευση του νόμου.

Υπερεγώ και ενοχή.

Η ένταση ανάμεσα στο άτομο και τον πολιτισμό.

Ανάγνωση:

Ο Πολιτισμός Πηγή Δυστυχίας, Κεφάλαια V–VIII, σσ. 71–120.

10η εβδομάδα – Ψυχανάλυση, νόμος και ταμπού.

Το *Τοτέμ και Ταμπού* και η καταγωγή του νόμου.

Απαγόρευση, επιθυμία και κοινωνικός δεσμός.

Ανάγνωση:

Brunner, J., *Freud and the Rule of Law: From Totem and Taboo to Psychoanalytic Jurisprudence*.

Hourigan, D., *Law on the Other Side of Oedipus: Freud and Lacan on Law and Self-Formation*.

11η εβδομάδα – Ψυχανάλυση και ηθική συγκρότηση του υποκειμένου

Επιθυμία, ενομήσεις και ηθική ζωή.

Ψυχανάλυση και φιλοσοφική ηθική.

Ανάγνωση:

Lear, J., *Love and Its Place in Nature*, Κεφάλαιο 7.

Lear, J., *Freud*, Κεφάλαιο 7.

12η εβδομάδα – Ψυχανάλυση και φιλοσοφική ανθρωπολογία

Κανόνας, πράξη και ανθρώπινη ελευθερία.

Η έννοια της ανθρώπινης φύσης μετά τον Φρόυντ.

Ανάγνωση:

Moosij, A., *Psychoanalysis and the Concept of a Rule*, Κεφάλαιο 8.

13η εβδομάδα – Σύνοψη

Αξιολόγηση και προϋποθέσεις επιτυχούς παρακολούθησης

Για την επιτυχή ολοκλήρωση του μαθήματος απαιτείται υποχρεωτικά:
α) η πραγματοποίηση μίας προφορικής παρουσίασης σε κάποιο από τα κείμενα που περιλαμβάνονται στην υποχρεωτική ύλη του μαθήματος. Ο επιμερισμός των κειμένων ανά φοιτήτρια ή φοιτητή **θα πρέπει να έχει ολοκληρωθεί την δεύτερη εβδομάδα** των μαθημάτων.

β) η συγγραφή γραπτής εργασίας έκτασης **2.500–3.000** λέξεων.

Η συνολική αξιολόγηση διαμορφώνεται ως εξής:

– η ενεργός συμμετοχή στο μάθημα, συμπεριλαμβανομένης της προφορικής παρουσίασης, αντιστοιχεί στο 40% του τελικού βαθμού,

– η γραπτή εργασία αντιστοιχεί στο 60% του τελικού βαθμού.

Βιβλιογραφία

- Aristotle. (2016). *De anima* (C. Shields, Trans. & Comm.). Oxford University Press.
- Brunner, J. (2000). Freud and the rule of law: From *Totem and Taboo* to psychoanalytic jurisprudence. In M. P. Levine (Ed.), *The analytic Freud: Philosophy and psychoanalysis* (pp. 277–293). Routledge.
- Freud, S. (2015). *Ο πολιτισμός πηγή δυστυχίας* (γ' έκδ.). Εκδόσεις Μίνωας.
- Freud, S. (1978). *Τοτέμ και ταμπού* (1η ελληνική έκδ.). Αθήνα: Εκδόσεις Επίκουρος.
- Hobbes, T. (1989). *Λεβιάθαν* (Α' τόμος, Γ. Πασχαλίδης & Α. Μεταξόπουλος, Μεταφρ.). Αθήνα: Εκδόσεις Γνώση.
- Hourigan, D. (2024). Law on the other side of Oedipus: Freud and Lacan on law and self-formation. *Law, Culture and the Humanities*, 1–18.
- Lear, J. (1990/1998). *Love and its place in nature: A philosophical interpretation of Freudian psychoanalysis*. Yale University Press.
- Lear, J. (2005). *Freud*. Routledge.
- Marx, K. (2014). «Θέσεις για τον Φόιερμπαχ». Στο Θ. Γκιούρας (Επιμ., Μετφρ.), *Κείμενα από τη δεκαετία του 1840: Μια ανθολογία* (σσ. 359–362). Αθήνα: Εκδόσεις ΚΨΜ.
- Marx, K. (2009). *Grundrisse: Βασικές γραμμές της κριτικής της πολιτικής οικονομίας* (επιλεγμένα, Εισαγωγή). Αθήνα: Εκδόσεις Στοχαστής.
- Marx, K., & Engels, F. (1997). *Η γερμανική ιδεολογία* (Τόμ. 1). Αθήνα: Gutenberg.
- Mooij, A. (1991). *Psychoanalysis and the concept of a rule: An essay in the philosophy of psychoanalysis* (S. Firth & J. H. Scheffer, Trans.). Springer.
- Rousseau, J.-J. (1992). *Discourse on the origin and foundations of inequality among men* (Second discourse). In R. D. Masters & C. Kelly (Eds.), *Collected writings of Rousseau* (Vol. 3). University Press of New England.